

Keywords: globalization, global problems, education, knowledges, information, international cooperation.

Самко Н. Г.
АТ “СК Свісс Класік Лайф”

ІННОВАЦІЙНИЙ ФІНАНСОВИЙ ПРОДУКТ: ЕКОНОМІЧНА СУТНІСТЬ ТА МЕХАНІЗМ СТВОРЕННЯ

У статті встановлюється взаємозв'язок та диференціація понять “фінансова інновація”, “фінансовий продукт” та “інноваційний фінансовий продукт”. Автор розглядає унікальний за своєю економічною природою механізм створення інноваційного фінансового продукту шляхом трансформації його найсуттєвіших складових – фінансового інструменту, фінансової технології та фінансової стратегії.

Ключові слова: інновація, фінансова інновація, фінансовий інжиніринг, фінансовий продукт, інноваційний фінансовий продукт, фінансовий ринок.

Нові фінансові послуги, інструменти та технології, об'єднані поняттям “фінансові інновації”, ініціювали своєю появою у 70-х рр. ХХ ст. масштабні перетворення світового фінансового ринку. У сфері фінансів сформувалась та активно розвивається нова галузь – галузь “інноваційних фінансових продуктів”, нерозривно пов'язана з інноваційними технологіями.

Динамічний характер сучасного фінансового ринку визначається його інноваційністю, проявом якої є постійне створення фінансових інновацій, що змінюють структуру ринку та впливають на розвиток. Вивчення впливу інноваційності фінансового ринку на глобальні економічні процеси неможливе без створення необхідного теоретичного підґрунтя. Визначення економічної сутності терміну “інноваційний фінансовий продукт” сприятиме більш глибокому аналізу інноваційної діяльності фінансових установ.

Мета статті – дослідити процеси виникнення та розвитку фінансових інновацій, проаналізувати зв'язок та співвідношення понять “фінансова інновація” та “фінансовий продукт”, а також запропонувати використання терміну “інноваційний фінансовий продукт” як окремої економічної категорії для аналізу інноваційної діяльності на фінансовому ринку.

Вперше термін “**інновація**” було використано відомим австро-американським економістом Й.Шумпетером, який на початку ХХ ст. розробив концепцію інновацій та визначив це поняття як зміни з метою впровадження і використання нових видів споживчих товарів, нових виробничих і транспортних засобів, ринків і форм організації в промисловості [1, с. 53]. Визначення і сутність поняття “інновації” перебувають у постійному розвитку та доповнюються новими аспектами, що враховують особливості та вимоги певного етапу розвитку економіки. Поняття “інновація” походить від англійського слова “innovation”, що в перекладі означає “введення новацій”. Під новацією розуміють новий порядок, новий процес, новий метод, нову продукцію або технологію як оформлений результат фундаментальних, прикладних досліджень, розробок або експериментальних робіт у будь-якій сфері

діяльності, який супроводжується підвищенням її ефективності [2, с. 45]. Розповсюдженою є думка фахівців про те, що інновація виступає результатом впровадження новацій [3, с. 16]. Отже **фінансова інновація** – це результат впровадження нововведень на фінансовому ринку, втілений у вигляді нового або вдосконаленого фінансового продукту, нової або вдосконаленої технології.

Проблеми розвитку інноваційної діяльності у сфері фінансів вже тривалий час досліджуються зарубіжною економічною наукою. Одними з перших, хто здійснив спробу виділити фінансові інновації серед фінансових інструментів і послуг, були економісти Б. Греєм та Д. Додд. Роботи цих та інших вчених у рамках теорії фінансових ринків поклали початок дисципліні “Фінансовий інжиніринг”, яка займається питаннями створення нових фінансових інструментів і технологій. Серед сучасних робіт з фінансового інжинірингу можна виділити наукові праці таких авторів, як Дж. Фіннерті, Дж. Ф. Маршалл, В. К. Бансал, М. Міллер, Л. Галіц та ін. Заслужують уваги також роботи відомих американських вчених Ф. Мишкіна, Дж. Сінкі та П. Роуза, в яких розглядаються проблеми інноваційної діяльності комерційних банків. У своїй книзі “Економічна теорія грошей, банківської справи та фінансових ринків” Ф. Мишкін трактує **фінансовий інжиніринг** як “процес розробки нових фінансових продуктів і послуг” [4, с. 242] та виділяє три основних типи фінансових інновацій: нововведення, які з’являються у відповідь на зміну факторів, що визначають попит; нововведення, які з’являються у відповідь на зміну факторів, що визначають пропозицію, та нововведення, які є наслідком прагнення послабити законодавчий пресинг. Дж. Фіннерті визначає фінансовий інжиніринг як “створення, удосконалення і застосування інноваційних фінансових інструментів і процесів, а також пошук творчих (креативних) рішень проблем в галузі фінансів” [5]. Це ж визначення у формулюванні “проекування, розробка і реалізація інноваційних фінансових інструментів...” використано і в книзі Дж. Ф. Маршалла і В. К. Бансала [6].

Цікаве визначення терміну “фінансові інновації” можна знайти у працях М. Міллера, який трактує це поняття як “непередбачувані удосконалення в ряду фінансових продуктів і інструментів, викликані несподіваними змінами у сфері оподаткування та регулятивних обмежень” [7].

Фінансист Дж. Ван Хорн розглядає фінансові інновації з точки зору інвестора та вважає фінансовий інструмент або процес інноваційним, якщо в результаті дії такого інструменту або процесу ринок стає більш ефективним та/або досконалим, тобто знижуються транзакційні витрати, зменшується величина податків або глибина фінансових втрат [8].

Науковці з України та Росії почали аналізувати проблеми фінансових інновацій з кінця 90-х рр. ХХ ст. після формування на пострадянському просторі фінансових (у тому числі банківських) систем на ринкових засадах. У цей час інновації у фінансові сфері розглядалися значно ширше, у тому числі і з позицій фінансового менеджменту. Наприклад, цікавим є запропоноване І. Балабановим визначення “**фінансової інновації**” як фінансового продукту, що має своєю метою більш ефективний перерозподіл фінансових ресурсів, доходності ризиків, ліквідності та інформації, але поки не отримав широкого розповсюдження в даних умовах [9, с. 31]. Логіка даного визначення цілком співпадає й з точкою зору українських фахівців, згідно з якою

“серед продуктових інновацій доцільно окремо виділяти фінансові, які мають вигляд різноманітних фінансових інструментів, що обертаються на грошовому ринку. Від звичайних продуктових вони відрізняються причинами виникнення, специфічним процесом створення, особливостями життєвого циклу” [10, с. 46].

Під терміном “фінансовий продукт” можна розуміти певну споживчу вартість, яка характеризується суттєвими ознаками фінансів, що викликає попит і пропозицію учасників ринку і відповідно призначену як товар для купівлі-продажу. У практичному розумінні **фінансовий продукт** – це пакет взаємопов’язаних фінансових послуг, фінансових інструментів і технологій, що пропонується фінансовими інститутами на фінансовому ринку в якості товару [11]. Розглянемо докладно вказані основні елементи фінансового продукту.

Фінансова послуга – це діяльність, що не має матеріального вираження, здійснювана фінансовою установою за винагороду, реалізована і споживана в процесі її здійснення, спрямована на задоволення потреб клієнтів у збільшенні ресурсів, одержанні додаткових ресурсів, проведенні розрахунків, зберіганні та інформаційному забезпеченні.

Фінансовий інструмент – це контракт, який одночасно приводить до виникнення (збільшення) фінансового активу в однієї сторони контракту і фінансового зобов’язання або інструмента власного капіталу в іншій стороні контракту. Іншими словами, це юридично оформлена угода, що посвідчує сукупність прав та обов’язків фінансової установи та її контрагента (клієнта) при наданні фінансового продукту. В силу надзвичайної множинності проявів фінансових інструментів, їх сукупність доцільно поділити на декілька категорій, кожна з яких має певну специфіку: корпоративні інструменти; інструменти, що випускаються професійними учасниками ринку цінних паперів; похідні цінні папери; банківські інструменти; інструменти інституційних інвесторів.

Фінансова технологія – це порядок або послідовність здійснення фінансових операцій. Слід розрізняти два види технологій: організаційну та технічну. Організаційна технологія обумовлена організаційною структурою фінансової установи, ієрархічними особливостями субординації, вимогами економічної безпеки тощо. Технічний процес визначається етапом технологічного розвитку, ступенем технічного оснащення, рівнем програмного забезпечення та ін.

Фінансовий продукт може визнаватися як **інноваційний**, якщо хоча б один із взаємопов’язаних елементів, що його створюють, носить інноваційний характер, тобто є результатом впровадження інновації. При цьому важливою особливістю процесу створення інноваційних фінансових продуктів є створення *нових корпоративних фінансових рішень та стратегій* з обов’язковим врахуванням цілей та завдань загальної інноваційної стратегії як цілісної системи орієнтирів подальшого розвитку на основі інновацій. Так, нові корпоративні рішення призводять до створення нових фінансових інструментів, які, у свою чергу, вимагають розробки нового фінансового процесу, що їх обслуговує; з іншої сторони, поява на ринку нових фінансових інструментів дозволяє створювати інноваційні фінансові стратегії; поява нових фінансових технологій та процесів обумовлює появу більш складних інструментів та стратегій.

Найсуттєвішими взаємопов'язаними складовими інноваційного фінансового продукту є фінансовий інструмент, фінансова технологія та фінансова стратегія, які у поєднанні здатні сформувавши унікальний **інноваційний фінансовий механізм**, необхідний для створення фінансової інновації. У результаті взаємодії складових інноваційного фінансового механізму створюються інноваційні фінансові продукти, які можуть бути як частковими проявами вже існуючих фінансових продуктів, так і складати в сукупності особливий фінансовий продукт. Інноваційне вдосконалення фінансового інструменту означає зниження ризиків і витрат, отримання додаткового прибутку; оновлення фінансової технології спрямовано на забезпечення ефективнішого перерозподілу фінансових ресурсів, збільшення прибутковості та ліквідності; нові стратегії та методи здійснення угод з новими видами фінансових активів або у формі нових операцій з існуючими активами сприяють ефективнішому використанню фінансових ресурсів, управлінню ризиками та ін.

Інноваційний фінансовий механізм можна вважати своєрідним інноваційним потенціалом фінансової установи, завдяки якому вона може здійснювати інноваційну діяльність та впроваджувати наступні види фінансових інновацій:

1) радикальні, або базисні інновації – забезпечують впровадження принципово нових продуктів та послуг, якісно нових технологій їх реалізації та надання, а також процесів, заснованих на нових наукових принципах. Прикладом радикальної інновації є початок випуску банком Bank of America платіжних карток;

2) модифікуючі, або поліпшуючі інновації – це невеликі, *але* важливі поліпшення продуктів та процесів, які створюються у фазах розповсюдження та стабільного розвитку життєвого циклу нововведень і покликані покращувати характеристики первинних моделей, не змінюючи принципів, що лежать в основі їх створення. Наприклад, поява нових типів взаємних фондів або нових видів опціонів;

3) комбінаторні, або архітектурні інновації – інновації, які є базою для створення нових фінансових продуктів, здатних задовольнити індивідуальні потреби клієнтів. До цього типу інновацій у фінансовій сфері відноситься, зокрема, структуроване фінансування, елементами якого можуть бути різні форми розміщення акцій компанії, сек'юритизація активів тощо.

Виходячи з вищевикладеного, **інноваційний фінансовий продукт** – це сукупність споживчих властивостей фінансової природи, реалізована шляхом унікального інноваційного фінансового механізму, який включає в себе фінансовий інструмент, технологію та стратегію, у товар особливого роду, що пропонується фінансовими установами на фінансовому ринку.

Кожний інноваційний фінансовий продукт повинен відповідати хоча б одній із наступних умов:

– фінансовий продукт спеціально створений з метою управління специфічним грошовим потоком та вперше використовується на даному ринку;

– фінансовий продукт існував раніше, проте хоча б один із його параметрів був модифікований за допомогою технології, що вперше використовується на даному ринку;

– створено складний (пакетний) фінансовий продукт, у якому вперше на даному ринку використано поєднання вже існуючих фінансових продуктів.

Розглядаючи економічну сутність інноваційного фінансового продукту, слід враховувати: обов'язковість продажу або реалізації інноваційного фінансового продукту на ринку фінансових інновацій; функціональну залежність від часу та відносно короткий життєвий цикл; високу швидкість і ланцюговий характер розповсюдження найбільш успішних інновацій; мінімальні витрати на науково-дослідні роботи щодо розробки фінансових інновацій; існування лімітованого та нелімітованого фінансового продукту, а також продукту у формі майна й у формі майнових прав [9, с. 33].

Як правило, поява інноваційного фінансового продукту та його подальший обіг викликають зміни у структурі фінансового ринку, тобто його сегментацію. Підтвердженням цієї закономірності є поява та розвиток таких сегментів фінансового ринку, як ринок деривативів, ринок корпоративних облігацій тощо. Поява інноваційного фінансового продукту мотивує виникнення цілого кластеру інших нововведень, які забезпечують так званий синергетичний ефект для успішного виходу і просування його на ринку. До кластеру можуть входити: нові технології запуску та обертання; нові організаційні форми здійснення угод; нові комунікаційні технології та засоби автоматизації фінансових операцій; нові методики аналізу і прогнозування, за необхідністю – спеціальні структурні установи для організації їх руху.

Створення й використання інноваційних фінансових продуктів знаменують якісно новий етап розвитку фінансових ринків розвинених країн. Творчий підхід та інноваційний вектор розвитку стають одними з головних пріоритетів, що визначають успіх діяльності фінансових установ. У цих умовах виникає необхідність вивчення змін у зарубіжній практиці з метою адаптації фінансових інновацій на українському фінансовому ринку та ефективного управління сучасними макроекономічними тенденціями.

Використані джерела:

1. Шумпетер Й. Теория экономического развития: Исследование предпринимательской прибыли, капитала, кредита, процента и цикла конъюнктуры. – М. : Прогресс, 1982. – 456 с.
2. Фатхутдинов Р. А. Инновационный менеджмент : учебник. – 4-е изд. – СПб. : Питер, 2003. – 400 с.
3. Провайдинг інновацій : підручник / М. П. Денисенко, А. П. Гречан, М. В. Гаман та ін. ; за ред. проф. М. П. Денисенка. – К. : Видавничий дім “Професіонал”, 2008. – 448 с.
4. Мишкин Ф. Экономическая теория денег, банковского дела и финансовых рынков : учебное пособие / пер. с англ. – М. : Аспект-Пресс, 1999. – 820 с.
5. Joe G. Defining Financial Engineering // Financial Engineering News, Issue 4. – May 1998. – <http://fenews.com>
6. Маршалл Дж. Ф., Бансал В. К. Финансовая инженерия: Полное руководство по финансовым нововведениям : пер. с англ. – М. : ИНФРА-М, 1998. – 784 с.
7. Miller Merton H. Financial Innovations: The Last Twenty Years and The Next // Journal of Financial and Quantitative Analysis, Dec. 1986. – № 21 (4). – P. 459–471.
8. Van Horne J. C. Of Financial Innovations and Excesses // Journal of Finance, July, 1985. – P. 621–631.
9. Балабанов И. Т. Инновационный менеджмент : учебник. – С-П. : Питер, 2008. – 208 с.
10. Єгоричева С. Б. Банківські інновації. – К. : Центр учбової літератури, 2010. – 208 с.
11. Миркин Я. М., Миркин В. Я. Англо-русский толковый словарь по финансовым рынкам. – <http://www.incomepoint.tv/finansoviy-produnkt>

Самко Н. Г. Инновационный финансовый продукт: экономическая сущность и механизм создания.

В статье устанавливается взаимосвязь и дифференциация понятий “финансовая инновация”, “финансовый продукт” и “инновационный финансовый продукт”. Автор рассматривает уникальный по своей экономической природе механизм создания инновационного финансового продукта путем трансформации его существенных составляющих – финансового инструмента, финансовой технологии и финансовой стратегии.

Ключевые слова: инновация, финансовая инновация, финансовый инжиниринг, финансовый продукт, инновационный финансовый продукт, финансовый рынок.

Samko N. Innovative financial product: economic nature and mechanism of creation.

The article establishes relationship and differentiation of the concepts “financial innovation”, “financial product” and “innovative financial product”. The author examines the unique by its economic nature creation mechanism of innovative financial product through the transformation of its most essential components – financial instrument, financial technology and financial strategy.

Keywords: innovation, financial innovation, financial engineering, financial product, innovative financial product, financial market.

Мазур І. І.

**Київський національний університет
імені Тараса Шевченка**

ТІНІЗАЦІЯ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

Визначено сутність тіньової економіки. Досліджуються різні наукові підходи до причин появи тіньової економіки. Розкрито поняття корупція та проаналізовано причини її виникнення. Запропоновано шляхи обмеження тіньової економіки.

Ключові слова: тіньова економіка, корупція, довіра.

Вступ. Загальноприйнято вважати, що безпечним рівнем тінізації економіки держав для розвинених країн світу є 14-15% ВВП, а для пострадянських – в межах 20-25% ВВП. Перевищення цих рівнів начебто створює умови для руйнації економіки країни. Насправді ще жодна країна світу не заявляла про дефолт з причин масштабності тіньової економіки.

За даними, розрахованими Фрідріхом Шнайдером, професором економіки Університету Йохана Кеплера (м. Лінц) всесвітньовідомим фахівцем з проблем тіньової економіки, які він подав з 31 країни Європи, за 2011 р. середнім показником “тіні” було – 19,3% у ВВП. До країни з найвищим показником – 32,3% він відніс Болгарію, а з найменшим – 7,9% – Швейцарію [1]. У найзаможніших країнах Організації економічного співробітництва і розвитку (ОЕСР) тіньова економіка в середньому складає 18,7% ВВП. Серед розвинених країн найменше неофіційного обороту в економіці США – 9%. У східному регіоні Європи середнім показником було 38% ВВП. Перші місця за рівнем тінізації у списку пострадянських країн займають економіки України, Росії, Латвії та Естонії. Для порівняння: в Україні тіньова економіка складає 52,8% ВВП, у Польщі – це майже 30% ВВП, тому Польща сьогодні у рейтингу Світового Банку відкриває другу десятку країн, де найбільше “тіні”. Експерти переконані, що тіньова економіка буде поширюватись і надалі [2]. За